

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у
Національній академії внутрішніх справ
03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію *Василевича Віталія Вацлавовича «Теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України»*, подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Відгук підготовлений на основі вивчення тексту дисертації, автореферату та опублікованих за темою дисертації праць здобувача.

Актуальність обраної теми дисертації. На Сьомому Конгресі ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками (Мілан 26 серп. – 6 верес. 1985) Організація Об'єднаних Націй рекомендувала усім державам-членам при розробці відповідного законодавства і документів стратегічного планування у сфері попередження злочинності та боротьби з нею на національному й міжнародному рівнях приділяти особливу увагу виробленню нової політики і стратегій попередження злочинності, що базуються на Керівних принципах у сфері попередження злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку і нового економічного порядку.

В Кіотській декларації «Активізація заходів попередження злочинності, кримінального правосуддя і забезпечення верховенства права: назустріч здійсненню Порядку денного в галузі стійкого розвитку на період до 2030 року», прийнятій на Чотирнадцятому конгресі ООН із попередження злочинності і кримінального правосуддя (Кіотто, 7-12 березня 2021 р.), також наголошується на необхідності розроблення і здійснення стратегій попередження злочинності, які дозволяють усувати її причини та фактори ризику, що підвищують уразливість різних верств населення перед злочинністю. При цьому такі стратегії мають базуватися на достовірних

Вх. №	1974	20 27 р.
кількість аркушів:	12	додаток —
осн. док.	12	додаток —

статистичних даних про тенденції розвитку злочинності на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Будучи державою-членом ООН, Україна не повністю виконує керівні принципи, рекомендації і настанови щодо імплементації глобальної політики ООН щодо попередження злочинності в національне законодавство і діяльність правоохоронних та інших уповноважених органів у сфері боротьби із злочинністю. Дотепер, не вироблено чіткої державної політики попередження злочинності, а значить немає єдиного підходу до вирішення проблеми зниження рівня злочинності, запобігання злочинам та захисту людей, суспільства і держави від впливу кримінальних загроз.

Незважаючи на те, що у Стратегії національної безпеки БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020) злочинність визнана поточною загрозою правам і свободам, законним інтересам людей, суспільства та держави, – попередження злочинності та протидія різним її формам і проявам, так і не стали пріоритетом державної політики у сфері національної безпеки. Показово, що все це відбувається в умовах триваючої роками збройної агресії РФ проти України, поширення міжнародного тероризму, транснаціональної організованої та міжнародної злочинності на території України та у її кіберпросторі.

На актуальність обраної теми дисертації вказують моральна застарілість доктринальних положень кримінологічної теорії попередження злочинності, відсутність цілісної, науково обґрунтованої концепції впливу на злочинність та її причини, а також недостатність фундаментальних кримінологічних досліджень цієї проблеми в Україні.

Тема докторської дисертації Василевича Віталія Вацлавовича відповідає Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів

внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275).

Мета роботи – розроблення концепції кримінологічної політики попередження злочинності в Україні, обґрунтування стратегії реалізації цієї політики в діяльності держави та її органів, надання пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики у цій сфері. Вказана мета конкретизована у завданнях дослідження і реалізована у кінцевих висновках по дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується:

- узагальненням існуючих наукових досліджень проблеми попередження злочинності у кримінології та різних галузях права і використанням їх результатів для порівняння із результатами авторського дослідження;

- опрацюванням актів національного законодавства у сфері попередження злочинності, а також міжнародних нормативно-правових актів і договорів, ратифікованих Україною;

- використанням даних міжнародних досліджень щодо стану злочинності, різних форм статистичної звітності правоохоронних органів, а також опрацювання значної кількості літературних джерел (767 найменувань);

- обраною методикою дисертаційного дослідження та застосованими для досягнення його мети загальнонауковими і спеціальними методами наукового пізнання, зокрема: діалектичного, системно-структурного (розділи 1–5); історико-правового (підрозділи 1.2–1.4, розділ 2), формально-логічного (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3), компаративіського (підрозділи 2.5, 4.4), контент-аналізу (розділи 3–5), соціологічного (підрозділи 2.3, 2.4, 3.1, 3.4, 4.4, розділ 5), статистичного (розділи 1–5);

- науковими доказами, здобутими за результатами авторських емпіричних досліджень (узагальнені матеріали 535 кримінальних проваджень

(справ) та 611 вироків про тяжкі та особливо тяжкі корисливо-насильницькі злочини, а також злочини у сфері службової діяльності, вчинені організованими групами та злочинними організаціями упродовж 2010–2018 рр.; зведені дані опитувань 98 суддів, 196 прокурорів, 330 працівників Національної поліції України з усіх областей України, 568 громадян щодо ефективності діяльності органів державної влади в боротьбі зі злочинністю та відшкодування завданої злочинами шкоди, а також 255 наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти; офіційні аналітичні звіти Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Служби безпеки України, міжнародних організацій правоохоронного спрямування (Європол; Інтерпол) та неурядової організації з боротьби з корупцією Transparency International;

- логічною обґрунтованістю зроблених висновків, належною аргументацією практичних рекомендацій, цілісністю і смисловою завершеністю тексту дисертації.

Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується:

- валідизацією обраних методів наукового пізнання, дотриманням методики і процедури збирання, опрацювання, аналізу та об'єктивної інтерпретації первинної і вторинної інформації про об'єкт дослідження;

- перевіркою робочих гіпотез одержаними результатами емпіричних досліджень, а також порівнянністю таких результатів із іншими даними та можливістю їх верифікації;

- апробацією матеріалів дисертаційного дослідження на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах (с. 37-38);

- відповідністю теоретичних положень сучасним доктринам, концепціям та стратегіям попередження злочинності та боротьби з нею.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в законотворчій, науково-дослідній, правозастосовній

діяльності та навчальному процесі (с. 36-37), що підтверджується листами комітетів Верховної Ради України та актами впровадження результатів дисертаційного дослідження (с. 539–553).

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 91 науковій праці, серед яких монографія, 27 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, шість статей – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, науково-метричній індексній базі даних Scopus та Web of Science, 20 статей – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, 37 праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що містять 19 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (767 найменувань на 72 сторінках) та шести додатків на 50 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 585 сторінок, із них основний текст – 417 сторінок.

Новизна положень, які виносяться на захист полягає у розробленні оригінальної концепції державної політики попередження злочинності та стратегії її реалізації, що забезпечують розвиток доктринальних положень кримінологічної теорії попередження злочинності та можуть бути використані для удосконалення правових й організаційних засад функціонування загальнодержавної системи боротьби із злочинністю в Україні.

До найбільш вагомих наукових результатів, що становлять її новизну, належать такі:

– сформульоване визначення кримінологічної політики у широкому і вузькому значенні, зокрема вказана політика у широкому значенні розуміється як скоординована діяльність усіх гілок влади й інституцій

громадянського суспільства, спрямована на виявлення криміногенних чинників (детермінантів) злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, прогнозування змін кримінологічної ситуації, удосконалення положень законодавства, а управління системою органів кримінальної юстиції; у вузькому значенні – це сукупність наукових положень та рекомендацій щодо формування та реалізації правових, організаційно-управлінських і практичних засобів боротьби зі злочинністю;

– виокремленні елементи предмета кримінологічної політики, серед яких оцінка та прогнозування кримінологічної ситуації; запобігання кримінальним правопорушенням; формування стратегічних напрямів правового та організаційно-управлінського забезпечення боротьби зі злочинністю і їх реалізація в системі органів кримінальної юстиції та інститутів громадянського суспільства;

– визначені цілі кримінологічної політики за змістом, масштабом впливу, часовим періодом, ступенем конкретизації;

– поставлені завдання кримінологічної політики, зокрема оперативні (створення стратегії боротьби зі злочинністю та її реалізація на правотворчому, правозастосовному рівнях); тактичних (забезпечення узгодженості мети і принципів політики боротьби із злочинністю із цілями і принципами галузевого законодавства у цій сфері, а також упровадження її положень в діяльність системи органів кримінальної юстиції) і стратегічних (забезпечення підготовки фахівців з питань попередження злочинності);

– сформульовані принципи кримінологічної політики, а також її функції;

– розглянутий порядок формування політики у сфері попередження злочинності та механізм її реалізації в діяльності органів кримінальної юстиції;

– запропоновано стратегію боротьби із злочинністю в Україні;

Заслугують на увагу пропозиції дисертанта щодо:

- удосконалення правового забезпечення державної політики попередження злочинності, зокрема шляхом розроблення проєктів законів України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою», а також «Про засади державної системи запобігання злочинам»;
- методики аналізу, оцінки та прогнозування розвитку криміногенної ситуації;
- доповнення Кримінального процесуального кодексу України нормою про обов'язковість визначення стороною обвинувачення і судом причин та умов, що сприяли вчиненню злочину;
- впровадження принципів і положень державної політики попередження злочинності в новій Антикорупційній стратегії України, а також у сфері протидії економічній злочинності;
- удосконалення інформаційно-аналітичної діяльності правоохоронних органів шляхом запровадження методики кримінального аналізу, керованого аналітикою.

Відмічаючи позитивні сторони рецензованої роботи, *слід звернути увагу на деякі недоліки, дискусійні положення, а також висловити зауваження і побажання.*

1. Доволі дискусійною є позиція автора щодо найменування політики у специфічній сфері діяльності держави та її органів. Автор вважає, що йдеться про кримінологічну політику, що визначає діяльність держави у сфері боротьби із злочинністю. При цьому вказується на взаємопов'язаність кримінологічної політики із кримінально-правовою, кримінально-процесуальною, кримінально-виконавчою політиками.

Такий підхід виглядає небездоганим. Згідно із ст. 3 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI основними засадами політики у сфері розбудови державності є боротьба із

злочинністю шляхом поліпшення координації роботи правоохоронних органів, оптимізації їх структури, належного забезпечення їх діяльності.

В Резолюціях Конгресів ООН із попередження злочинності та поводження з правопорушниками (кримінального правосуддя) вживається термін «політика у сфері попередження злочинності та боротьби з нею». Виникає питання: чому політика у сфері попередження злочинності (згідно з визначенням у міжнародних документах) або у сфері боротьби із злочинністю (згідно національного законодавства) повинна називатися кримінологічною політикою?

Насамперед, державна політика єдина і неподільна, виражається у законодавстві, що регулює певну сферу суспільних відносин, в документах стратегічного планування, а також реалізується через діяльність уповноважених суб'єктів. Якщо це сфера попередження злочинності та протидії їй, в якій реалізується безпекова функція держави, то і відповідна політика мусить позначатися, як державна політика попередження злочинності. Відповідно до Конституції України та низки інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів законодавчої і виконавчої влади, держава не виконує кримінологічну функцію, більш того, органи кримінальної юстиції також не виконують таку функцію. Дотепер немає суто кримінологічних документів стратегічного планування, а значить немає підстав позначати діяльність у сфері попередження злочинності терміном «кримінологічна політика». З цього приводу академік Закалюк А.П. свого часу застерігав про «недоцільність виділення в єдиній державній політиці протидії злочинності низки галузевих політик, за числом галузей наук, предметом яких тією чи іншою мірою є злочинність та протидія їй різними засобами».

2. Із мети і завдань дисертації, положень наукової новизни та кінцевих висновків доволі складно зробити однозначний висновок щодо наукового статусу досліджуваної категорії «кримінологічна політика» та її місця в системі кримінологічних знань. Твердження про розроблення наукової

доктрини боротьби із злочинністю (ст. 456) вказує на створення нового вчення про попередження злочинності, на зразок розробленої академіком В.С. Зеленецьким Загальної теорії боротьби із злочинністю (1994 р.). З цього приводу закрадаються сумніви, бо метою дисертаційного дослідження було заявлено розроблення концептуальних засад, або нової концепції кримінологічної політики України (с. 26).

Державна політика надзвичайно важливий, проте лише один із елементів системи боротьби із злочинністю України. Не можна підміняти концепцією політики попередження злочинності, цілісне вчення про попередження злочинності. Так само немає підстав для ототожнення політики попередження злочинності із функціонуванням загальнодержавної системи боротьби із злочинністю. А судячи із змісту та обсягу запропонованого поняття «кримінологічна політика», саме так автор і вважає.

3. Аналіз поглядів і суджень дисертанта дає підстави констатувати певну непослідовність при визначенні поняття «кримінологічна політика». У дисертації міститься два різних визначення цього поняття, одне з яких наведено в науковій новизні (ст. 29-30), друге – у підрозділі 1.1. дисертації (ст. 68). Так, наприклад, згідно з першим визначенням, кримінологічна політика – це «скоординована діяльність усіх гілок влади й інституцій громадянського суспільства, спрямована на виявлення криміногенних чинників (детермінантів) злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, прогнозування змін кримінологічної ситуації, розроблення стратегічних напрямів удосконалення положень кримінального (матеріального, процесуального і виконавчого) законодавства, а також ужиття організаційно-управлінських заходів у системі органів кримінальної юстиції» (ст. 29-30).

Наведене визначення «кримінологічної політики» не зовсім точне за змістом і надто широке за обсягом. Державна політика – це не тільки і не стільки «скоординована діяльність» органів влади та громадянського

суспільства. Органи законодавчої, виконавчої, судової влади не уповноважені і не виконують завдань щодо виявлення детермінант злочинності чи здійснення прогнозів розвитку криміногенної ситуації, і не займаються запобіганням кримінальних правопорушень.

Згідно з другим визначенням, кримінологічна політика у широкому значення розуміється як «заснована на ідеї гуманізму та принципі верховенства права стратегічна складова внутрішньої та зовнішньої антикримінальної політики держави, владна дефініція якої полягає у формуванні ключових доктринальних засад у сфері боротьби зі злочинністю та її практичної реалізації в системі органів й установ кримінальної юстиції відповідно до положень кримінально-правової, кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої політики та законодавства України» (ст. 68). Іншими словами, кримінологічна політика визнається доктриною боротьби із злочинністю, або цілісним вченням, ідеологією, керівним принципом, єдиним підходом до вирішення проблеми попередження злочинності. Якщо це дійсно так, то усі інші галузеві політики у сфері боротьби із злочинністю, а також чинне законодавство у цій сфері і правозастосовна практика, повинні базуватися і відповідати ідеології, цілям та принципам такої доктрини, а не навпаки, як вважає автор.

На мій погляд, політика у сфері попередження злочинності – це система керівних принципів, цілей, стратегій, напрямів діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованих на здійснення превентивного впливу на злочинність, її причини, злочинну спільноту, а також зменшення уразливості людей, суспільства та держави перед злочинними посяганнями.

4. Із змісту дисертації складно відповісти на питання: в чому полягають ідеологія і філософія доктрини державної політики у сфері попередження злочинності? Доцільно також розкрити систему авторських поглядів, ідей, засадничих положень, покладених в основу концепції вказаної політики.

5. Виглядає неповним і дискусійним запропонований перелік принципів державної політики попередження злочинності, до яких віднесено: принцип розвитку, науковості й обґрунтованості, системності, єдності теорії та практики, гуманізму, верховенства права (ст. 83-87).

Видається, що така політика передовсім базується на принципах законності, верховенства права, забезпечення балансу публічних і приватних інтересів, стратегічного аналізу та прогнозування, відкритості й прозорості, координації та взаємодії, міжнародного співробітництва, захисту прав, свобод та законних інтересів людини, оперативного реагування на зміну криміногенної ситуації.

6. Під час захисту доцільно оприлюднити позицію автора щодо найбільш ефективних стратегій, через які планується реалізація новітньої політики попередження злочинності в Україні. Також важливо відповісти на питання: чи існують особливості політики попередження злочинності, що реалізується в районі проведення операції Об'єднаних сил?

7. У розділі 5 дисертації надано рекомендації щодо удосконалення політики попередження окремих категорій кримінальних правопорушень в Україні, зокрема, кримінальних корупційних правопорушень, кримінальних правопорушень проти власності та у сфері господарської діяльності, кримінальних правопорушень в районі проведення операції об'єднаних сил.

Вважаю, що серед пріоритетних об'єктів попередження злочинності в Україні на сучасному етапі розвитку мають бути кіберзлочинність, організована злочинність, міжнародна і транснаціональна злочинність.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Проведений аналіз дисертаційної роботи та автореферату дає можливість зробити висновок про те, що рецензована робота містить наукові положення і науково-обґрунтовані результати у сфері боротьби із злочинністю, що у сукупності вирішують важливу проблему формулювання концепції нової політики попередження злочинності в Україні.

Висновок. Дисертація за темою: «Теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України» **відповідає** вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (у редакції від 23.07.2020 р.), а її автор, **ВАСИЛЕВИЧ Віталій Вацлавович**, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент
Національної академії
правових наук України

Б.М. Головкін

Підпис	<i>Головкіна Т.М.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач.ВК	<i>В. В. В.</i>
25	р.